

KEDUDUKAN WANITA DALAM PEMBAHAGIAN PUSAKA

Jasni bin Sulong*

Abstrak

The status of women in inheritance has always been discussed by many writers. Many western writers have expressed astonishment that Islam recognizes property rights for women. They seem very much concern regarding the allocation of inheritance for Muslim women which they think is unfair compared to men's portion. In some Muslims communities, they do not follow this allocation due to the fact that for them Muslim women have been deprived of their property rights. Thus, this paper aims to elaborate the portion of Muslim women to their share in inheritance and the wisdom behind inequitable distribution among them as heirs.

PENDAHULUAN

Kedudukan wanita dalam pembahagian harta pusaka mendapat perhatian penting pada zaman awal khususnya pada Zaman Jahiliyyah apabila masyarakat lebih memberi fokus kepada lelaki. Bentuk sosio-budaya ini dikenali sebagai *'asabah* atau *patriarchal* atau *patrilineal* yang merujuk kepada keutamaan susur galur atau solidariti kaum berasaskan lelaki.¹ Dalam konteks ini, lelaki menjadi penentu kekuatan dan salasilah dalam sesebuah keluarga. Lelaki yang tertua dalam keluarga akan dilantik menjadi

---

* Pensyarah di Bahagian Pengajian Islam, Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan, Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang.

¹ N. J. Coulson (1971), *Succession in the Muslim Family*, Cambridge the University Press, h. 135

pelindung, pengawal, penguasa dan penerima pusaka bagi pihak ahli-ahli dalam keluarga tersebut (*primogeniture*). Pendek kata, perspektif ini menjadikan kaum lelaki sentiasa mengatasi wanita dalam amalan semasa masyarakat. Implikasinya, wanita dianggap golongan kedua dalam masyarakat dan diberi layanan yang tidak sama rata. Hingga dalam sesetengah keadaan wanita tidak mendapat apa-apa kepentingan kaum dan sumbangan mereka dalam keluarga tidak diiktiraf. Senario ini menyebabkan timbulnya satu perbincangan berhubung kedudukan wanita dari semasa ke semasa berhubung beberapa perspektif khususnya mengenai hak-hak wanita. Justeru, atas tujuan ini, kertas kerja ini akan cuba membincangkan hak-hak wanita daripada perspektif pembahagian harta pusaka menurut acuan Islam. Ia akan cuba melihat sejauhmanakah Islam memberi jaminan dan layanan yang adil kepada kaum wanita dan mengeluarkan mereka daripada kekangan sosio-budaya yang tidak adil pada masa dahulu.

HAK PUSAKA WANITA JAHILIYYAH

Dalam amalan adat Arab Jahiliyyah yang sempit dan kuno, kaum wanita sering tersisih dan teraniaya. Penyisihan sebegini banyak berlaku khususnya di kawasan masyarakat Badwi yang tinggal terpencil daripada perbandaran dan ketamadunan. Wanita bukan sahaja menjadi tempat melepaskan hawa nafsu semata-mata, malah sebilangan masyarakat bertindak membunuh mereka apabila dilahirkan kerana menganggap ia memalukan keluarga dan tidak memberi manfaat kepada *survival* kabilah. Ini kerana sebilangan masyarakat Arab primitif hidup secara *barbarian* dan selalu berperang. Mereka juga selalu berpindah-randah (*nomad*) kerana mencari padang rumput dan sumber air (*wādī*) bagi tujuan pertanian dan penternakan.² Pencarian dan penguasaan ke atas dua sumber ini menyebabkan kadangkala berlakunya perebutan, pertelingkahan dan peperangan di antara kabilah. Ini kerana kawasan *wādī* seperti ini menjadi fokus dan aset utama sesebuah kabilah untuk meneruskan kehidupan di tengah padang pasir.

Berasaskan konsep ini, kesatuan dan sumbangan anggota kabilah untuk mendapatkan kawasan *wadi* adalah menjadi harapan dan kebanggaan sesuatu kaum. Oleh kerana itu, sebarang harta tidak akan diberikan kepada sesiapa yang tidak membantu mendapatkan atau melindungi sumber dan harta kabilah ini.³ Akibatnya, anggota kabilah

---

² Gabor Korvin (1999), "Women's leadership through the History of Islam", *Hamdard Islamicus*, July-Sept. 1999, Pakistan: Mas Printers, h. 23

³ A. D. Russel dan Abdullah Suhrawardy (t.t.), *An Historical Introduction to the Law of Inheritance*, London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd., h. 99; W. R. Smith (1990), *Kinship & Marriage in Early Arabia*, London: Williams and Norgate Ltd., h. 66, 67, 117; R. Roberts (1925), *The Social Laws of the Qoran*, London: Williams and Norgate Ltd, h. 62; David Pearl (1979), *A Textbook on Muslim Law*, London: Croom Helm Ltd, h. 121

yang lemah dan tidak berjasa seperti wanita, kanak-kanak dan orang tua tidak boleh mewarisi harta pusaka dan memilikinya secara peribadi.⁴ Amalan penafian pusaka wanita ini dapat dilihat khususnya dalam masyarakat yang kuat berpegang kepada adat seperti yang berlaku dalam amalan Kabilah Banī Asad dan Banī Tamīm di Madinah.⁵ Menurut al-Zamakhshyārī, ibu kepada Miḥsyām bin Abū Qays al-Aslāt tidak mendapat apa-apa bahagian daripada harta pusaka peninggalan suaminya berdasarkan alasan berikut:⁶

“Seseorang itu tidak akan mewarisi melainkan mereka yang membawa lembing, menyeru daripada penaklukan dan mendapatkan *ghanimah*. Bagaimana kami akan memberikan harta (pusaka) kepada mereka (wanita) yang tidak menunggang kuda, memikul senjata atau membunuh musuh?”

Jelasnya, masyarakat Arab Jahiliyyah mahukan sumbangan secara langsung diberikan walaupun wanita sebenarnya bertanggungjawab kepada penyediaan makan, minum dan menguruskan rumahtangga. Namun penglibatan ini tidak dijadikan kayu ukuran dalam masyarakat tersebut.

Bagaimanapun sejarah mencatatkan bahawa bukan semua wanita semasa Jahiliyyah tidak diberikan harta pusaka langsung. Ini dapat dilihat dalam kes Siti Khadijah yang telah mempusakai harta daripada bapa dan bekas suaminya⁷ dengan mewarisi perniagaan, rumah dan barang perhiasan.⁸ Kaum wanita pada masa tersebut telah diberikan separuh daripada bahagian pusaka yang diterima oleh waris lelaki.⁹ Amalan ini direkodkan melalui kes Amīr bin Jasyim bin Ghanam bin Ḥabīb bin Ka‘ab yang telah mewariskan pusaka kepada anak lelaki dan perempuannya dengan keadaan waris

⁴ W. R. Smith (1990), *op. cit.*, h. 117

⁵ Hasan Ibrahim Hasan (1979), “Judiciary System from the Rise of Islam to 567 A.H. (1171M)”, dalam *The Islamic Quarterly*, v. VI, h. 65: Lihat juga ayat Q81: 8-9

⁶ *al-Kasyāf*, j. 1, h. 503; ‘Abd Allāh al-Darqāwī (1999), *Aḥkām al-Tarikat wa-al-Mawāriṭh wifqa al-Madhahib al-Arba’ah – Dirasah wa Taṭbīq*, al-Ribat: al-Tab’at al-Ula, h. 9

⁷ ‘Alī Ibrāhīm Ḥasan (t.t.), *al-Tārīkh al-Islāmī al-‘Am al-Jāhiliyyah al-Dawlah al-‘Arabiyyah al-Dawlah al-‘Abbasiyyah*, Kaherah: Maktabah al-Nahdah al-Misriyyah, h. 170; Leila Ahmed (1992), *Women and Gender in Islam – Historical Roots of A Modern Debate*, New Haven & London: York University Press, h. 53, 255

⁸ A. D. Russel dan Abdullah M. Suhrawardy (t.t.), *op. cit.*, h. 134-135; Nabia Abbot (1942), “Women and the State in Early Islam”, *Journal of Near Eastern Studies*, j. 1 Jan-Oct. 1942, h. 123; H. A. R. Gibb dan J. H. Kramers (1974), *Shorter Encyclopaedia of Islam*, Leiden: E. J. Brill, h. 653

⁹ W. M. Watt (1961), *Muhammad Prophet and Statesman*, London: T.P., h. 51; R. K. Wilson (1894), *An Introduction to the Study of Anglo Muhammadan Law*, London: W. Thacker and Co., h. 146

wanita mendapat separuh daripada waris lelaki.¹⁰ Contoh-contoh ini menunjukkan wanita juga menerima pusaka sama ada atas hubungan sebagai isteri, anak atau waris perempuan tanpa disyaratkan memberi sumbangan tertentu dalam keluarga.

Sejarah juga menceritakan bahawa terdapat kaum wanita yang turut terlibat dalam peperangan pada Zaman Jahiliyyah dan awal Islam sama ada sebagai tentera, jururawat atau pemberi semangat.¹¹ Penglibatan ini menunjukkan penyertaan mereka dalam hal ehwal semasa sebagai salah satu budaya atau amalan masyarakat pada ketika itu. Ini sudah tentu melayakkan mereka untuk turut mendapat pusaka dan memiliki harta kabilah khususnya dalam kalangan yang mementingkan sumbangan. Sebagai contoh, al-Wāqidī (207H)¹² mencatatkan bahawa Hind binti ‘Utba dan Khunās binti Mālik bin al-Mudarrīb telah turut terlibat dalam Perang Uḥud dan Ḥunayn. Manakala ‘Amrā binti ‘Alqamā al-Hārithiyya, Barzah binti Mas‘ūd al-Thaqafī (isteri Ṣafwān bin Umayyah) dan Nisā’ Syaybān terlibat dalam Perang *Yawm Dhī Qar*.¹³ Sementara Madhḥaj terlibat dalam Perang *Yawm Fī al-Rīḥ*,¹⁴ Sulāfa binti Sa‘d dan Umm ‘Umāra Nusaybah binti Ka‘b al-Māziniyya dalam Perang *‘Akrabā*.¹⁵ Malah selepas menganuti Islam pun, kaum wanita masih terlibat dalam peperangan seperti Saidatina ‘Ā’isyah (m. 63H) yang turut serta mengikuti Rasulullah s.a.w memerangi kaum Bani Mustaliq.¹⁶ Contoh-contoh ini menunjukkan wanita sejak sebelum Islam lagi telah terlibat dalam peperangan sehingga menjadi budaya sesetengah kabilah memberi anugerah tertentu, seperti pusaka harta kabilah. Namun pada masa yang sama tidak menafikan wanita yang tidak memberi sumbangan terhalang daripada pusaka secara langsung. Kesemua ini adalah bergantung kepada amalan sesetengah kabilah, kepercayaan kuno dan pengaruh tamadun luar seperti dari Rom dan Parsi.

Jika diperhatikan, masyarakat Mekah lebih menghargai wanita berbanding masyarakat Madinah akibat kemasukan budaya luar, kepintaran dan kemajuan sekeliling. Kaum lelaki dan wanita Mekah mempunyai peranan yang sama di dalam pembangunan

---

¹⁰ Jawād ‘Ali (1956), *Tārīkh al-‘Arab Qabl al-Islām*, T.T.P: Maṭba‘ah al-Majma’ al-‘Ilmī al-‘Iraqī, j. 6, h. 328

¹¹ ‘Alī Ibrāhīm Ḥasan (t.t.), *op.cit*, h. 138

¹² Al-Wāqidī (1966), *The Kitāb al-Maghāzī*, dalam Marsden Jones (ed.), London: Oxford University Press, j. 1, h. 228

¹³ ‘Abd al-‘Azīz Salīm (1971), *Tārīkh al-‘Arab fī al-‘Aṣr al-Jāhilī*, Beirut: Dar al-Nahdat al-Arabiyyah, h. 418

¹⁴ *Ibid*

¹⁵ A. D. Russel dan Abdullah Suhrawardy (t.t.), *op.cit*, h. 28; Gabor Korvin ((1999), *op.cit*, h. 24

ekonomi dan pemilikan kekayaan.¹⁷ Wanita Jahiliyyah juga dimuliakan dan mempunyai kedudukan tinggi sehingga beberapa kabilah telah dinisbahkan kepada wanita seperti Suku Khindif, Suku Khazraj, Banī Jadīlah dan Banī Fazarī.¹⁸ al-Mundhīr daripada Kerajaan *Mulk al-Ḥayrah* (512-554 SH) juga telah memakai gelaran ibunya, *Mā' al-Samā'* (daripada nama asal Māwiyah binti 'Awf ibn Jasyim ibn Hilāl ibn Rabī'ah) selepas daripada namanya.¹⁹ Begitu juga Suku *Hudhayl* yang tinggal di selatan Mekah menjadikan wanita sebagai *kāhinah* (tukang tilik) dan menyembah beberapa model dewi seperti *al-Lāt* dan *al-Manāt*.²⁰ Dalam keluarga pula, wanita mempunyai kuasa untuk menceraikan suami seperti yang pernah dilakukan oleh Khadījah dan Salmā al-Najariyyah.²¹ Oleh itu berdasarkan fakta-fakta ini, jelas bahawa wanita pada zaman sebelum Islam juga mempunyai kedudukan yang tinggi, berjasa, dihormati, mempunyai hak terhadap harta dan pusaka.²² Melainkan wanita di dalam peradaban kuno dan tinggal di dalam masyarakat yang tidak bertamadun sahaja ditindas tanpa layanan yang adil.²³ Oleh itu, tanggapan umum bahawa wanita sebelum Islam diberikan layanan yang tidak adil adalah merujuk kepada sebahagian masyarakat sahaja yang hidup secara primitif.²⁴

---

¹⁶ 'Abd al-'Aziz Salim (1971), *op. cit.*, h. 418-419; Alfons Teipen (2002), "Jāhīlite and Muslim Women: Questions of Continuity and Communal Identity", *The Muslim World*, j. 92, No. 3 dan 4, Hartford USA: Hartford Seminary Foundation, h. 448-450.

¹⁷ J. Schacht (1955), *op. cit.*, h. 28-29, 35; D. S. Powers (1986), *Studies in Qur'ān and Ḥadīth: The Formation of the Islamic Law of Inheritance*, London: University of California Press, h. 77, 86;

¹⁸ W. R. Smith (1990), *op. cit.*, h. 30, 34, 290; A. D. Russel dan Abdullah Suhrawardy (t.t.), *op. cit.*, h. 19; Hasan Ibrahim Hasan (197), *op. cit.*, j. 1, h. 64

¹⁹ 'Alī Ibrāhīm Hasan (t.t.), *op. cit.*, h. 75; 'Abd al-'Aziz Salim (1971), *op. cit.*, h. 452

²⁰ A. D. Russel dan Abdullah Suhrawardy (t.t.), *op. cit.*, h. 15; Gabor Korvin (1999), *op. cit.*, h. 23

²¹ M. Rodinson (1974), *Muhammad*, dalam A. Carter (pterj.), London: T.P., h. 22; A. D. Russel dan Abdullah Suhrawardy (t.t.), *op. cit.*, h. 134-135; D. S. Powers (1986), *op. cit.*, h. 15, 54 (nota kaki no. 10); W. R. Smith (1990), *op. cit.*, h. 120; N. Abbot (1942), *op. cit.*, h. 123

²² Walter Dostal (1991), "Mecca before the time of the Prophet – Attempt of an Anthropological Interpretation", *Der Islam*, Band 68, Berlin: Walter de Gruyter & Co., h. 204, 209, 212; A. D. Russel *et al.* (t.t.), *op. cit.*, h. 10-11, 134-135; W. R. Smith (1990), *op. cit.*, h. 80, 191; G. Korvin (1999), *op. cit.*, h. 23

²³ Fatima Umar Nasif (2001), *Menggugat Sejarah Perempuan*, Jakarta: Penerbit Cendekia, h. 17

²⁴ Jasni Sulong (2005), "Undang-undang Pusaka Islam: Kajian Terhadap Pembaharuan Undang-undang dan Aplikasinya di Malaysia", *Tesis Ph.D.*, Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Islam, h. 3-4

KEDATANGAN ISLAM DAN JAMINAN HAK PUSAKA

Kedatangan Islam bukan sahaja membawa sinar hidayah kepada seluruh umat manusia yang ketika itu berada dalam kesesatan akidah, malah turut membawa perubahan dan kebaikan kepada sistem sosial Jahiliyah yang sering menindas golongan yang lemah. Islam memberi kedudukan dan layanan yang sama kepada semua umat manusia sama ada lelaki, wanita, orang tua mahupun kanak-kanak. Mereka mempunyai hak dan tanggungjawab tertentu dalam sesebuah masyarakat dan Islam hanya memuliakan mereka yang beriman dan bertaqwa kepada-Nya. Kedatangan Islam ini jelas telah membawa perubahan kepada hak pusaka wanita apabila wanita dan lelaki diberikan hak yang sama ke atas pusaka walaupun dalam bentuk pembahagian yang berbeza.

Penetapan Islam ke atas hak wanita ke atas pemilikan ini adalah merupakan lebih awal daripada perkembangan undang-undang yang berlaku di negara-negara Barat. Berdasarkan Encyclopedia Americana, Undang-undang Common Law Inggeris yang awal memperuntukkan bahawa kesemua harta yang dimiliki oleh seseorang wanita sebelum berkahwin akan bertukar menjadi harta suami setelah mereka berkahwin. Suami mempunyai hak ke atas hasil sewaan bagi hartanah milik isterinya dan segala manfaat yang diperolehi daripadanya. Di Eropah, hanya sekitar tahun 1870-an barulah undang-undang ini mula dipinda dan wanita dibenar memiliki harta sama ada secara pusaka, wasiat atau kontrak. Perancis pula sehingga tahun 1938 baru meminda undang-undang lama ini. Sedangkan Islam telah mempunyai undang-undang dan perakuan khusus bahawa wanita mempunyai hak kehartan sejak kedatangan Islam lagi kira-kira tahun 670M.²⁵

Terdapat 3 ayat²⁶ al-Qur'an yang secara mufassal menentukan hak pusaka kepada 10 orang waris²⁷ melalui ayat 11, 12 dan 176 daripada surah al-Nisa'. Ia menetapkan pembahagian pusaka kepada 5 lelaki dan 5 wanita iaitu suami, isteri, anak lelaki, anak perempuan, ibu, bapa, saudara lelaki dan saudara perempuan seibu sebapa, serta saudara lelaki dan saudara perempuan seibu. Di samping itu, terdapat 3 ayat yang lain pula yang menerangkan kedudukan ahli waris nasab secara umum (mujmal) iaitu ayat 7 surah al-Nisa', ayat 75 surah al-Anfal dan ayat 6. surah al-Ahzab.²⁸ Pensyariatan hukum pusaka yang banyak tertumpu dalam surah al-Nisa' yang memberi maksud

---

²⁵ Ibid.

²⁶ Wahbah al-Zuhayli, (1999), *al-Fiqh al-Islami wa Adillatuh*, Beirut: Dar al-Fikr, j. 10, h. 7698

²⁷ Abdullah Siddik (1984), *Hukum Waris Islam*, Jakarta : Penerbit Widjaya, h. 49

²⁸ Muhammad 'Ali al-Sabuni, (t.t.), *al-Mawarith fi al-Syari'ah al-Islamiyyah fi Dhaw'i al-Kitab wa al-Sunnah*, al-Azhar: Dar al-Hadith., h. 16-17

“wanita” ini juga menunjukkan kepentingan pusaka kepada wanita dari sudut hukum syarak. Pembahagian pusaka untuk wanita adalah sebagai ahli *farḍu* dan untuk lelaki sebagai ahli *‘aṣabah*. Syarak menetapkan pembahagian untuk ahli *farḍu* hendaklah diutamakan daripada ahli *‘aṣabah* menunjukkan keutamaan dan penjagaan hak wanita oleh syarak. Sebagai ahli *farḍu*, waris wanita akan terjamin sebelum harta pusaka habis dibahagikan. Prinsip ini dapat dilihat dengan jelas dalam kes *al-Himariyyah* apabila saudara seibu (ahli *farḍu*) diutamakan untuk mendapat pusaka berbanding saudara sebapa (ahli *‘aṣabah*) sehingga menyebabkan harta pusaka habis dibahagikan. Keadaan ini menimbulkan perselisihan pandangan dalam kalangan fuqaha sama ada untuk memakai prinsip asal dalam pembahagian pusaka, iaitu mendahulukan ahli *farḍu* sehingga menyebabkan ahli *‘aṣabah* tiada pusaka, atau menggunakan kaedah *istiḥsān* dengan memberikan kesemua saudara berkongsi pusaka tanpa melihat saudara seibu sebapa atau saudara seibu.

Di samping ayat-ayat al-Qur’an, kedudukan pusaka untuk wanita juga diperuntukkan dalam al-Hadith dan ijmak ulama. al-Hadith atau Sunnah²⁹ menetapkan bahagian pusaka kepada 6 orang waris wanita iaitu anak perempuan kandung, cucu perempuan (anak perempuan anak lelaki), nenek (ibu ibu), saudara perempuan kandung dan sebapa, ibu saudara seibu (*al-khāl*) dan orang yang merdekakan hamba. Jika digabungkan dengan waris-waris yang telah ditetapkan di dalam al-Qur’an di atas, bahagian waris yang baru dinaskan adalah tiga orang iaitu untuk cucu perempuan, ibu saudara seibu dan orang yang merdekakan hamba. Menerusi penentuan oleh kesepakatan para Sahabat dan Tabi’in (*ijmā’*) pula ialah menyatakan bahagian untuk datuk, cucu (anak lelaki dari anak lelaki), nenek, cucu perempuan, saudara lelaki sebapa dan saudara perempuan sebapa. Dalam hak pusaka nenek, ulama berijmak bahawa nenek (ibu-ibu) terhijab dengan ibu kerana jumah ulama berpendapat nenek menggantikan tempat ibu dengan mendapat satu perenam (1/6).³⁰ Menurut Ibn Rusyd,³¹ ibu-ibu akan terhijab dengan ibu dan ibu-bapa akan terhijab dengan bapa. Ulama sepakat bahawa bahagian satu perenam untuk nenek adalah seperti bahagian seorang isteri iaitu mereka akan berkongsi pusaka sekiranya lebih daripada seorang. Keputusan ini berdasarkan penghakiman Abū Bakar terhadap tuntutan dua orang nenek.³²

---

²⁹ Ibn. ‘Ābidīn, *op.cit.*, h. 762

³⁰ *Ibid*, h. 54

³¹ Ibn Rusyd, *op.cit.*, h 328

³² Sunan Abī Dāud, *op.cit.*, 2/110

Pengiktirafan pewarisan wanita bukan sahaja pada sifat mewarisi, tetapi juga pada sifat diwarisi. Ini dapat dilihat dalam kes *li'ān* apabila seorang bapa bersumpah menafikan anak yang dikandung oleh isterinya, atau menuduh isterinya berlaku curang. Dalam kes sebegini, anak tersebut hanya akan mewarisi daripada ibu dan keturunan sebelah ibu sahaja. Autoriti daripada 'Amrū bin Shu'ayb ada berbunyi:³³

Maksudnya: "Sesungguhnya Nabi Muhammad s.a.w menjadi pewarisan anak *li'ān* daripada ibunya dan waris-waris ibunya selepas (ibu) itu."

Menurut Zayd bin Thābit, pewarisan daripada anak yang di-*li'ān* adalah sama seperti pewarisan biasa iaitu ibu tidak menjadi '*aṣabah* bagi anaknya dan '*aṣabah* ibunya tidak menjadi '*aṣabah* bagi anaknya. Sekiranya majlis *li'ān* belum selesai, jumhur ulama berpandangan bahawa setiap waris masih saling mewarisi. Maliki berpandangan sekiranya isteri tidak membalas sumpah *li'ān* daripada suaminya, maka isteri masih berhak mewarisi setelah dikenakan hukuman *ḥadd*, sekalipun isteri meninggal dunia akibat hukum rejam sehingga mati. Tetapi Imam Syafi'ie tidak memberikan pusaka kepada kedua suami isteri tersebut apabila suami selesai membuat sumpah *li'ān*-nya kerana perkahwinan telah terbatal.

Keseluruhannya, terdapat 10 orang waris wanita yang layak dan berhak menerima pusaka iaitu anak perempuan, cucu perempuan (dari anak lelaki hingga ke bawah), ibu, nenek sebelah ibu, nenek sebelah bapa, saudara perempuan seibu sebapa, saudara perempuan sebapa, saudara perempuan seibu, isteri dan wanita yang memerdekakan hamba. Kelayakan pusaka mereka adalah secara langsung berdasarkan hubungan mereka dengan si mati dan bukannya dikaitkan dengan apa-apa syarat atau sumbangan tertentu.

AYAT AL-QUR'AN DAN KAEDAH PEMBAHAGIAN PUSAKA WANITA

Allah SWT ada berfirman dalam surah al-Nisā' ayat 7 iaitu ayat pusaka yang terawal diturunkan pada sekitar tahun kedua Hijrah,³⁴ yang berbunyi:

³³ Sunan Abī Dāud, *op.cit*, 2/ 112; Ibn Rushd, *op.cit*, h. 334

³⁴ Zafar Iṣḥaq Anṣārī (1992), "The Contribution of the Qur'an and the Prophet to the Development of Islamic Fiqh", *Journal of Islamic Studies*, v. 13 No. 2, July 1992, Oxford University Press, h. 146; Abū al-'Anīn (t.t.), *Aḥkām al-Mirāth fī al-Syarī'ah al-Islāmiyyah*, Kaherah: Jāmi'ah al-Manṣūrah, h. 34; M. Idris Ramulyo (2000), *Perbandingan Perlaksanaan Hukum Kewarisan Islam dengan Kewarisan Menurut Kitab Undang-undang Hukum Perdata (BW)*, Jakarta: Sinar Grafika, h. 51

“Orang lelaki ada bahagian pusaka dari peninggalan ibu bapa dan kerabat, dan wanita pula ada bahagian pusaka dari peninggalan ibu bapa dan kerabat, sama ada sedikit atau banyak dari harta yang ditinggalkan itu; iaitu bahagian yang telah diwajibkan (ditentukan oleh Allah).”

Ayat ini menjelaskan bahawa waris wanita dan lelaki sama-sama berhak ke atas harta pusaka keluarga. Al-Qatādah,³⁵ Ibn Jurayj dan Ibn Zayd³⁷ menyatakan bahawa ayat ini diturunkan bagi menolak amalan adat Arab Jahiliyah yang hanya memberikan pusaka kepada lelaki dan menyisihkan wanita dan kanak-kanak kerana tidak memberi apa-apa sumbangan kepada kaum.³⁸ Menurut al-Māwardī, al-Qurṭubī dan al-Zamakhsharī pula, ayat ini diturunkan setelah berlakunya pertelingkahan pembahagian pusaka peninggalan ‘Awṣ bin Thābit al-Anṣārī³⁹ Dalam kes ini, isteri ‘Awwa telah mengadu kepada Rasulullah s.a.w mengenai bahagian pusaka untuk beliau dan tiga orang anak perempuan.⁴⁰ Lantaran itu, turunlah ayat ini yang memberi telah memberi jaminan hak pusaka kepada waris wanita di samping waris lelaki⁴¹ tanpa disyarat memberi sumbangan kepada kaum.⁴²

---

³⁵ Ibn al-Fursī al-Gharnāṭī (1989), *Tafsīr Sūratay al-‘Imrān wa al-Nisā’*. Banghāzī: al-Dār al-Jamāhīriyyah li-al-Nasyr wa-al-Tawzī‘ wa-al-I‘lān, h. 113

³⁷ Muhammad bin al-Hasan al-Tusi (t.t), *al-Ṭibyān fī Tafsīr al-Qur‘ān*. Beirut: Dar al-Ihya‘ al-Turath al-‘Arabi, j. 5, h.120

³⁸ Rasyid Rida (t.t.), *al-Manar* 30, Kaherah: T.P., No. 9, j. 2, h. 19; Zafar Iṣḥāq Anṣārī (1992), *op.cit*, h. 146; al-Tibrīsī, Ibn al-Hasan (1963) *Majma‘ al-Bayān fī Tafsīr al-Qur‘ān*. Kaherah: al-Ma‘arif al-Islamiyyah, j. 4, h. 26; Jamāl al-Dīn al-Qāsīmī (1995) *Tafsīr al-Qāsīmī al-musammā Mahāsīn al-Ta‘wīl*. Beirut: Dār al-Ihyā‘ al-Turāth al-‘Arabi, j. 5, h. 1130; al-Ṣan‘ānī (1989), *Tafsīr al-Qur‘ān*. Riyāḍ: Maktabah al-Rusyd, j. 1, h. 149

³⁹ ‘Awwa adalah saudara lelaki kepada Ḥasan bin Thābit (seorang penyair) dan ‘Awwa telah dipersaudarakan dengan ‘Uthmān bin ‘Affān selepas peristiwa Hijrah. al-Marāghī juga menyatakan perkara yang sama. Ahmad Mustafa al-Marāghī (1998), *Tafsīr al-Marāghī*. Beirut: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyyah, hh. 191-193; al-Nisāburī (1968), *Asbāb al-Nuzūl*. Kaherah: Muassasah al-Ḥalabī, h. 95-96.

⁴⁰ al-Nisāburī (1968), *op.cit*, h. 95-96.

⁴¹ Rasyid Riḍa (t.t.), *op.cit*, h. 23-24; ; W. M. Watt (1967), *op.cit*, h. 62.

⁴² Naṣīr bin ‘Aqīl (1997), *op.cit*, h. 31; Anna Y. Thompson (1914), “The Woman Question in Egypt”, *The Moslem World*, j. 4, Millwood, New York: Kraus Reprint, h. 270

Bentuk pembahagian pusaka di antara lelaki dan wanita dijelaskan pula dalam ayat 11 daripada surah al-Nisā' dalam satu kaedah iaitu, "wanita mendapat separuh daripada pusaka lelaki". Allah SWT berfirman:

"Allah perintahkan kamu mengenai (pembahagian harta pusaka untuk) anak-anak kamu, iaitu bahagian seorang anak lelaki menyamai bahagian dua orang anak perempuan. Tetapi jika anak-anak perempuan itu lebih daripada dua, maka bahagian mereka ialah dua pertiga dari harta yang ditinggalkan oleh si mati. Dan jika anak perempuan itu seorang sahaja, maka bahagiannya ialah seperdua (separuh) harta itu..."

Manakala dalam ayat 12 daripada surah al-Nisā', kaedah ini dapat dilihat dalam kes pembahagian pusaka suami dan isteri sebagaimana firman Allah SWT:

Maksudnya: "Dan bagi kamu seperdua dari harta yang ditinggalkan oleh isteri-isteri kamu jika mereka tidak mempunyai anak. Tetapi jika mereka mempunyai anak maka kamu beroleh seperempat dari harta yang mereka tinggalkan, sesudah ditunaikan wasiat yang mereka wasiatkan dan sesudah dibayarkan hutangnya. Dan bagi mereka (isteri-isteri) pula seperempat dari harta yang kamu tinggalkan, jika kamu tidak mempunyai anak. Tetapi kalau kamu mempunyai anak maka bahagian mereka (isteri-isteri kamu) ialah seperlapan dari harta yang kamu tinggalkan, sesudah ditunaikan wasiat yang kamu wasiatkan, dan sesudah dibayarkan hutang kamu..."

Jika diperhatikan dalam ayat ini, terdapat perbezaan kata ganti diri yang digunakan iaitu, kata diri kedua telah digunakan kepada lelaki dan kata ganti diri ketiga digunakan kepada wanita. Kata ganti nama bagi lelaki telah disebut sebanyak tujuh kali manakala kata ganti nama bagi wanita telah disebut sebanyak lima kali sahaja. Berdasarkan dua perbezaan ini, al-Qāsimī menyatakan bahawa ayat ini secara tidak langsung telah memperlihatkan keutamaan waris lelaki berbanding wanita dan kerana itu "wanita mendapat separuh daripada pusaka lelaki".⁴³

Bagaimanapun pentafsiran sebegini bukanlah untuk menunjukkan ketidakadilan jantina (*gender biased*). Tumpuan dan keutamaan syarak kepada kaum lelaki di sini sebenarnya menunjukkan tanggungjawab lelaki yang lebih berbanding wanita kerana lelaki selalunya dilantik menjadi ketua dan pelindung (*walī*) kepada wanita dan mereka yang lemah.

---

⁴³ al-Qāsimī (1995), *op.cit.*, j. 5, h. 1145

Secara tidak langsung ia boleh memberi peringatan supaya waris lelaki lebih berhati-hati dengan hak wanita kerana kebiasaannya lelaki akan menyeleweng (pecah amanah) daripada membahagikan pusaka secara adil seperti yang telah dilakukan oleh saudara lelaki Sa'd bin al-Rabī' al-Anṣārī.⁴⁴ Dalam kes ini, saudara lelaki kepada Sa'd iaitu 'Abd al-Raḥmān bin 'Awf telah mengambil kesemua harta pusaka dan tidak memberikan bahagian untuk isteri dan dua orang anak perempuan Sa'd. Ini menyebabkan Ummu Ḥabībah (isteri Sa'd)⁴⁵ telah membuat aduan dan menuntut haknya di hadapan Rasulullah s.a.w.

Seterusnya dalam ayat 176 pada akhir surah al-Nisa', kaedah "wanita mendapat separuh daripada pusaka lelaki" diperkuat (*tawkīd*) sekali lagi apabila Allah SWT berfirman berhubung pusaka saudara lelaki dan saudara wanita, yang berbunyi:

Maksudnya: "*Dan sekiranya mereka (saudara-saudaranya itu) ramai, lelaki dan wanita, maka bahagian seorang lelaki menyamai bahagian dua orang wanita.*" Allah menerangkan (hukum ini) kepada kamu supaya kamu tidak sesat. Dan (ingatlah) Allah Maha Mengetahui akan tiap-tiap sesuatu."

Kaedah pembahagian dalam nisbah 2:1 ini adalah merupakan kaedah pokok yang terpakai apabila waris-waris tersebut berada pada peringkat waris yang sama. Ia diaplikasikan juga ke atas ibu, bapa, datuk, nenek dan saudara. Bagi memudahkan penelitian mengenai formula ini, berikut ialah jadual ringkas nisbah 2:1 dalam pembahagian pusaka di antara waris lelaki dan wanita.

Bagaimanapun, nisbah 2:1 antara waris lelaki dan wanita di atas tidak mutlak apabila Allah SWT juga telah meletakkan pengecualian dalam dua ayat berikut, iaitu:

1. Ayat 4:11 – ibu dan bapa berkongsi 1/6
2. Ayat 4:12 – saudara lelaki dan perempuan seibu berkongsi 1/3 dan 1/6

Dalam dua ayat ini, kedua-dua waris lelaki dan wanita mendapat bahagian yang sama rata. Jika dilihat, taraf mereka dalam keadaan tersebut adalah pada peringkat yang sama atau dalam erti kata lain, ia menunjukkan bahawa waris lelaki dan wanita yang setaraf akan mendapat bahagian yang sama banyak. Namun sebenarnya, dua keadaan tersebut sahaja yang dikecualikan oleh nas syarak manakala dalam kes-kes yang lain,

⁴⁴ Sa'īd Hawwā (1989), *al-Asas fī al-Tafsīr*, Kaherah: Dar al-Salam j. 2, h. 1013; A. D. Russel dan Abdullah Suhrawardy (t.t.), *op.cit.*, h. 62

⁴⁵ Nama penuhnya ialah Ḥabībah binti Zayd bin Abi Tahir. al-Marāghī (1998), *op.cit.*, j. 5, h. 29

hukum pusaka adalah berdasarkan “wanita mendapat separuh daripada pusaka lelaki” dan ini adalah merupakan ijmak ulama.

Berasaskan konsep 2:1 yang tidak mutlak ini iaitu waris wanita dan lelaki dalam setengah keadaan akan berkongsi bahagian pusaka yang sama banyak, maka timbul persoalan dalam isu ‘*umariyyatan*’ iaitu keadaan di mana waris yang tinggal ialah suami/isteri, ibu dan bapa. Dalam kes ini, sebahagian ulama seperti Zayd bin Thābit telah memberikan bahagian pusaka antara ibu dan bapa dalam nisbah 2:1 juga, walaupun nas adalah umum sebagaimana firman Allah SWT dalam ayat 11 surah al-Nisa’:

Maksudnya: “...Dan bagi ibu bapa (si mati), tiap-tiap seorang dari keduanya: seperenam dari harta yang ditinggalkan oleh si mati, jika si mati itu mempunyai anak. Jika sekiranya tiada anak, maka ibu bapa mewarisi dengan si ibu mendapat satu pertiga. Jika terdapat saudara maka ibu mendapat satu perenam.”

Bahagian satu pertiga dalam ayat di atas telah ditafsirkan sebagai “satu pertiga daripada baki” supaya nisbah antara bapa dan ibu ialah 2:1 iaitu bapa mendapat satu pertiga dan ibu mendapat satu perenam. Bagaimanapun, pembahagian sebegini tidak dipersetujui oleh Ibn ‘Abbas dan menyatakan ibu sepatutnya diberikan satu pertiga daripada keseluruhan pusaka. Walaupun ia boleh menyebabkan ibu mendapat bahagian yang lebih besar daripada bapa, namun ia adalah berdasarkan maksud umum nas yang perlu dipegang secara literal. Kewujudan zahir nas Syarak yang memberikan ibu bahagian *farḍu* (1/3) berbanding bapa yang menerima *aṣabah* menunjukkan ibu boleh mengatasi bahagian pusaka bapa atau dengan kata lain, waris perempuan dalam sesetengah keadaan boleh mengatasi waris lelaki. Tambahan pula tiada nas yang menyatakan bapa sentiasa mengatasi ibu dan sebaliknya.

Turut mendapat bahagian yang sama rata ialah saudara perempuan dan lelaki seibu yang mendapat satu perenam apabila bilangan mereka seorang dan satu pertiga apabila bilangan mereka lebih daripada seorang. Pembahagian sama rata ini adalah berdasarkan firman Allah SWT dalam ayat 12 surah al-Nisa’:

Maksudnya: “...Dan jika si mati yang mewarisi itu, lelaki atau wanita, yang tidak meninggalkan anak atau bapa, dan ada meninggalkan seorang saudara lelaki (seibu) atau saudara perempuan (seibu), maka bagi tiap-tiap seorang dari keduanya ialah seperenam. Kalau pula mereka (saudara-saudara yang seibu itu) lebih dari seorang, maka mereka bersekutu pada sepertiga (dengan mendapat sama banyak lelaki dengan wanita)...”

Pembahagian secara *equal distribution* ini adalah dalam mana-mana keadaan, tidak seperti kedudukan ibu dan bapa di atas yang berbeza berdasarkan kes tertentu (*'umariyyatan*). Walau bagaimanapun, mengikut pandangan yang lain daripada Ibn 'Abbās ada menyatakan bahawa saudara seibu tidak dibahagikan secara sama rata tetapi dalam nisbah 2:1 juga.⁴⁶ Namun, pandangan ini tidak berotoriti kerana ia bersalahan dengan maksud zahir nas dan berlawanan dengan ijmak ulamak.

Di samping pembahagian dalam nisbah 2:1 dan sama rata ini, waris wanita juga menerima pusaka secara kongsi. Ini berlaku apabila bilangan mereka dua orang atau lebih di mana mereka berkongsi mendapat dua pertiga pusaka secara bersama. Ia diberikan khususnya kepada waris *furū'* (cabang), iaitu anak dan cucu perempuan, dan waris *ḥawāsyī* (sisi), iaitu saudara-saudara perempuan. Waris *uṣūl* (asal) juga mendapat kongsi jika mereka ramai tetapi dalam kadar yang sama sekiranya bersendirian. Begitu juga isteri akan mendapat bahagian yang sama walaupun bilangan mereka lebih daripada dua orang. Setiap seorang isteri tidak boleh diberikan bahagian pusaka yang berasingan kerana ini akan menghabiskan pusaka dan menyekat waris lain daripada mempusakai. Ini kerana pengagihan satu perempat kepada setiap orang isteri akan menggenapkan jumlah pusaka terlibat. Jelasnya, semakin ramai waris wanita dalam satu taraf yang sama akan menyebabkan bahagian setiap waris akan menjadi semakin kecil kerana bahagian yang perlu dikongsi adalah besar.

Dalam perkongsian di antara waris *furū'*, jumhur ulama menyatakan bahawa sekiranya terdapat seorang sahaja anak perempuan maka anak perempuan tersebut mendapat satu perdua, dan akan menarik cucu perempuan untuk sama-sama mewarisi bagi menggenapkan dua pertiga bahagian untuk *furū'* perempuan di mana cucu tersebut diberikan satu perenam pusaka. Tetapi sekiranya anak perempuan lebih daripada dua orang dan telah menggenapkan bahagian pusaka dua pertiga, maka menurut Ibn Mas'ūd cucu perempuan tidak lagi berhak untuk menerima pusaka. Jika pusaka diberikan juga kepada cucu tersebut, maka ini akan menyebabkan pihak *furū'* perempuan mengambil lebih daripada apa yang diberikan oleh al-Quran.⁴⁷ Tetapi jumhur seperti Saidina 'Alī dan Zayd memberikan juga bahagian untuk cucu perempuan walaupun anak perempuan sudah menggenapkan dua pertiga pusaka, sekiranya terdapat cucu lelaki di mana cucu lelaki dan perempuan akan diberikan pusaka dalam nisbah 2:1.⁴⁸ Dalam hal ini, Ibn Qudāmah menolak had pewarisan maksima dua pertiga kepada waris perempuan

---

⁴⁶ Ibn Qudāmah, *al-Mughnī*, Sa'udi Arabia : Dar 'Alim al-Kutub, j. 9, h. 27

⁴⁷ Ibn Rushd (1981), *Bidāyah al-Mujtahid*. Misr: Mustafa al-Babi al-Halabi, h. 320

⁴⁸ *Ibid.*

berasaskan Rasulullah s.a.w pernah memberikan pusaka kepada seorang anak perempuan, seorang cucu perempuan dan seorang saudara perempuan dengan masing-masing mendapat satu perdua, satu perenam dan *'aṣabah ma'a al-ghayr*. Keputusan Rasulullah s.a.w dalam kes ini menunjukkan bahawa waris perempuan bukan setakat mengambil lebih daripada dua pertiga pusaka, malah boleh menghabiskan seluruh pusaka tersebut.⁴⁹

PENAFIAN PUSAKA UNTUK WANITA

Penafian pusaka untuk wanita masih terus berlaku walaupun Islam telah datang ke dunia 1400 tahun yang lalu. Bagi sesetengah masyarakat, kedatangan Islam tidak mengubah keseluruhan cara hidup mereka sebelumnya yang mengutamakan lelaki (*patriarchal*). Malah, beberapa instrumen syariah dilaksanakan supaya wanita sentiasa berada di bawah tanggungjawab lelaki⁵⁰ dan seterusnya dapat memastikan harta keluarga kekal berada dalam tangan keluarga asal.⁵¹ Di Mesir misalnya, pembahagian pusaka dilaksanakan secara *al-khal'* (*renunciation*) iaitu waris wanita hanya mempusakai bahagian yang kecil dan bahagian yang lebih besar diberikan kepada waris lelaki melalui pernyataan melepaskan haknya yang dibuat secara sukarela untuk mengelak daripada wanita mendapat bahagian yang besar. Kaedah lain ialah melalui kaedah *ḥiyal* iaitu dengan melakukan akad secara *ḥīlah* (*fictitious contract*).⁵² Pengalaman di Mesir juga, seorang bapa akan memberikan hampir kesemua harta kepada anak lelaki dalam bentuk kontrak jualan dengan mendakwa telah menerima segala bayaran pembelian tersebut daripada anak lelaki. Di Arab Saudi pula, kebiasaannya ibu bapa akan melakukan *waqf* keluarga bagi mengelak pewarisan hartanah kepada waris wanita.⁵³

---

⁴⁹ Abī Bakr 'Abd al-Razzāq bin Hammām al-Ṣan'ānī, *al-Muṣannaf* (Taḥqīq: Shaikh Ḥabībullaḥman al-A'ẓāmī). Majlis Ilmi, j. 10, h. 261.

⁵⁰ Helen Lackner, "Women and Development in the Republic of Yemen", dalam Nabil F. Khoury and Valentine M. Moghadam (ed.)(1995), *Gender and Development in the Arab World*, London and New Jersey: Zed Books Ltd, h. 81

⁵¹ Margot Badran (1995), *op. cit.*, h. 287; Vanessa Maher, "Divorce and Property in the Middle Atlas of Morocco", *Man: Journal of the Royal Anthropological Institute*, N. S. 9 - 1974, h. 103-122

⁵² N. J. Coulson (1996), "Muslim Custom and Case-Law", dalam Ian Edge (ed.), *Islamic Law and Legal Theory*. Aldershot, England: Dartmouth Publishing Company Limited, h. 263

⁵³ Mohamed al-Nowaihi (1983), *op. cit.*, h. 99-100

Di sesetengah tempat lain, amalan adat yang telah diamal sejak turun temurun menjadi tulang belakang dan peraturan yang sangat dipatuhi. Ini bagi mengelak harta keluarga daripada diambil alih oleh negara apabila pewarisan kepada wanita boleh menyebabkan hartanah tersebut tidak produktif.⁵⁴ Terdapat beberapa contoh di mana wanita disisihkan melalui adat seperti di Maghribi, kaum wanita luar bandar dinafikan terus daripada pewarisan.⁵⁵ Begitu juga amalan masyarakat Badwi seperti di Arab Saudi,⁵⁶ Palestin,⁵⁷ Yaman,⁵⁸ Uganda dan sebahagian besar Afrika seperti masyarakat Beri, Beja, Jabarti dan Taqali di Horn.⁵⁹ Manakala di Nigeria Utara, *Gandu* (rumah dan hartanah), pedang, jubah dan wang akan diwarisi oleh anak lelaki sahaja. Isteri dan anak perempuan yang telah berkahwin tidak mewarisi kerana telah ditanggung oleh suami masing-masing melalui *dowri* dan *jhaz* (belanja sebelum ke rumah suami).⁶⁰ Seterusnya amalan adat di Tapanuli, Bali dan Lombok, Indonesia pula ialah menyisihkan balu daripada pusaka.⁶¹

Di Turki dan Yaman, perbelanjaan menyediakan pakaian perkahwinan atau menyediakan segala keperluan sebagai pengantin perempuan (*trousseau*) dijadikan alasan bahawa anak-anak perempuan telah mendapat bahagian pusaka dari harta keluarga. Oleh itu, bahagian pusaka mereka telah habis atau dikecilkan. Begitu juga di

---

⁵⁴ Linda Usra Soffan (1980), *op.cit.*, h. 66; P. M. Holt *et al.* (ed.) (1970), *the Cambridge History of Islam*, j. II, Cambridge: University Press, h. 560-561

⁵⁵ Abdullahi A. An-Na'im (2002), *op.cit.*, h. 162; Norman Anderson (1976), *op.cit.*, h. 11

⁵⁶ Linda Usra Soffan (1980), *The Women of the United Arab Emirates*, London: Croom Helm Ltd, h. 17

⁵⁷ Nahla Abdo-Zubi (1987), *Family, Women and Social Change in the Middle East: The Palestinian Case*, Toronto: Canadian Scholars' Press, h. 8

⁵⁸ Austin Kennett (1925), *Bedouin Justice – Laws and Customs Among the Egyptian Bedouin*, Cambridge: the University Press, h. 99; J. N. D. Anderson (1954), *op.cit.*, h. 21

⁵⁹ Abdullahi A. An-Na'im (2002), *op.cit.*, hH. 51-52

⁶⁰ Yahaya Muhammad (1966), "Certain Aspects of the Law of Succession Affecting Women in Northern Nigeria", *Journal of Islamic and Comparative Law*, j. 1, No. 1, Nigeria: Ahmadu Bello University Zaria, h. 36; Alhaji Ahmadu Suka (1966), "Conflict of Islamic Law and Customary Law of Family Relations in Northern Nigeria", *Journal of Islamic and Comparative Law*, j. 1, No. 1, Ahmadu Bello University Zaria: Nigeria, h. 18

⁶¹ Daniel S. Lev (2000), *Legal Evolution and Political Authority in Indonesia*, The Hague-London-Boston: Kluwer Law International, h. 107; Mohd Idris Ramulyo (1993), *Beberapa Masalah Pelaksanaan Hukum Kewarisan Perdata Barat*, Jakarta: Sinar Grafika, h. 4; Oemarsalim (2000), *Dasar-dasar Hukum Waris di Indonesia*, Jakarta: Rineka Cipta, h. 6-7

India⁶² dan Pakistan,⁶³ tanggungan *dowri* ke atas pengantin perempuan oleh keluarga telah dijadikan alasan untuk menafikan anak-anak perempuan daripada pusaka.⁶⁴ Tanggungan *dowri* ini telah dianggap sebagai sebahagian daripada pusaka yang telah diterima sehingga menyebabkan mereka tidak lagi berhak untuk mewarisi hartanah melainkan sebahagian kecil daripada harta alih. Justeru, hartanah keluarga akan terselamat daripada berpindah kepada orang luar.⁶⁵

Di Punjab, pemilik tanah telah melakukan *public trust* ke atas hartanah untuk mengelak daripada anak perempuan mewarisi.⁶⁶ Di samping itu, perkahwinan di antara keluarga terdekat juga telah digalakkan untuk mengelak hartanah berpindah kepada keluarga jauh. Begitu juga adat Punjabi mendefinisikan waris '*aşabah* sangat luas sehingga turut meliputi waris daripada kalangan lelaki atau perempuan ke atas atau ke bawah supaya hartanah hanya diwarisi oleh keturunan '*aşabah* terdekat sahaja.⁶⁷ Masyarakat Pukhtun pula mengamalkan adat *tarboor* iaitu waris lelaki terdekat akan mewarisi harta pusaka khususnya hartanah sekiranya pewaris meninggal dunia tanpa anak lelaki.⁶⁸ Jelasnya, amalan adat ini meletakkan waris wanita di bawah tanggungjawab waris lelaki sepenuhnya selama wujud ketaatan kepada keluarga tersebut.⁶⁹

⁶² Ateeque Khan (1995/96), "Women's Right to Inherit Agricultural Property in India: A Socio-Legal Perspective", *Islamic and Comparative Law Review*, 1995 & 1996, j. XV & XVI, h. 139; David Gilmartin (1988), *op.cit.*, h. 53

⁶³ Rashida Patel (1979), *Women and Law in Pakistan*, Karachi: Faiza Publishers, h. 137; Riazul Hasan Gilani (1990), "A Note on Islamic Family Law and Islamization in Pakistan", dalam Chibli Mallat and Jane Connors (ed.), *Islamic Family Law*, London: Graham and Trotman h. 340; Mustapha Fadel (1964), *Islamic Law and Modern Life*, T.T.P: T.T., h. 16

⁶⁴ Ahmad Ali (1994), "Do Women Receive Fair Treatment under the Islamic Law of Inheritance? Review of the Decision of Peshawar High Court in Amir Afzal vs Ghulam Haider", *Journal of Law & Society*, v. XIII, No. 22, Faculty of Law University of Peshawar, h. 97; Abdullahi A. An-Na'im (2002), *op.cit.*, h. 211; David Gilmartin (1988), "Customary Law and Shari'at in British Punjab", dalam Katherine P. Ewing (ed.), *Shariat and Ambiguity in South Asian Islam*, Berkeley: University of California Press, hh. 43-62; Rashida Patel (1979), *op.cit.*, h. 137

⁶⁵ David Gilmartin (1988), *op.cit.*, hh. 48-49, 52; Rashida Patel (1979), *op.cit.*, h. 138; Ahmad Ali (1994), *op.cit.*, h. 98

⁶⁶ M. Mujeeb, "Inaugural Address", dalam Tahir Mahmood (ed.)(1972), *op.cit.*, hh. 8-9

⁶⁷ M. Altaf Husain Ahangar (1981), "Custom and Islamic Law of Inheritance: Problems in Jammu & Kashmir State", *Islamic and Comparative Law Quarterly*, j. 1, No. 4, Dec. 1981, New Delhi: Indian Institute of Islamic Studies, hh. 283-284, 286

⁶⁸ Masyarakat di wilayah North West Frontier Province (NWFP). Shaheen Sardar Ali (2000), *Gender and Human Rights in Islam and International Law*, London-The Hague-Boston: Kluwer Law International, hh. 180-181

Amalan adat *patriarchal* dan *primogeniture* ini disokong oleh beberapa statut. Seksyen 23, *Indian Regulation IV of 1773* memperuntukkan bahawa undang-undang pusaka yang berhubungan dengan tanah akan ditentukan berdasarkan undang-undang adat.⁷⁰ Manakala seksyen 5, *Punjab Laws Act of 1872* dan peruntukan tafsiran “tribal” di dalam *Punjab Alienation of Land Act of 1901* memperuntukkan bahawa harta tak alih generasi akan diwarisi oleh waris lelaki sahaja. Peruntukan yang sama diperuntukkan dalam seksyen 16, *Madras Civil Courts Act 1873*.⁷¹ Menurut David Gilmartin, seorang pegawai di Punjab menyatakan bahawa bidang pusaka Islam secara umumnya disisihkan pada tahun 1901 di samping tiada kodifikasi khusus berhubung prinsip pusaka Islam.⁷² Di dalam kes *Hirbae and Others lawan Sonabae(1847)*,⁷³ mahkamah memutuskan bahawa amalan masyarakat Khoja yang tidak memberikan anak perempuan mereka bahagian pusaka daripada harta bapanya adalah diterima sekalipun mereka beragama Islam. Dalam kes ini, hakim berpandangan *Charter* yang digubal bukanlah menerima semua undang-undang yang terdapat di dalam al-Quran. Justeru, amalan masyarakat sebelum itu yang telah lama terpakai boleh dikuatkuasakan sebagai amalan dan adat yang sah. Manakala di dalam kes wasiat, masyarakat Khoja dan Cutchi Memon pula mengamalkan prinsip wasiat tanpa had. Melalui *Cutchi Memons Act 1920*, masyarakat diberi pilihan untuk memilih sama ada mengikuti undang-undang adat atau Islam di dalam pembahagian pusaka.⁷⁴

Bagi masyarakat Mapilla di India, peruntukan *Mapilla Succession Act, 1918* dan *Mapilla Wills Act, 1928* masih memperuntukkan pemakaian undang-undang Islam kecuali berhubung tanah *tarvad* yang tertakluk kepada amalan adat (tanah pertanian).⁷⁵ Pengaruh adat ke atas hartanah berterusan apabila *Muslim Personal Law (Shariat)*

⁶⁹ Taslima Mansoor (1999), *From Patriarchy to Gender Equity: Family Law and Its Impact on Women in Bangladesh*, Dhaka: The University Press Limited, h. 2; juga dalam *Feminist Legal Studies*, j. 11 No. 1 tahun 2003, The Hague-London-New York: Kluwer Academic Publisher, h. 101

⁷⁰ Upendra Baxi (1986), *op.cit*, h. 224

⁷¹ Ahmad Ali (1994), *op.cit*, h. 98; Riazul Hasan Gilani, *op.cit*, h. 344

⁷² David Gilmartin (1988), *op.cit*, h. 49-50. J. N. D. Anderson, N. J. Coulson (1967), *op.cit*, h. 43; al-Nu'man ibn Muhammad, Abu Hanifah (1981), dalam Asaf A. A. Fyze (ed.), *The Ismaili Law of Wills*, London: Oxford University Press, h. 5; Norman Anderson (1976), *op.cit*, h. 12; Tahir Mahmood (1972), *op.cit*, h. 170; Ateeque Khan (1995/96), *op.cit*, h. 139, 142

⁷³ Lihat Perry's Oriental Cases (1847), h. 110; David Pearl and Werner Menski (1998), *op.cit*, h. 39

⁷⁴ Tahir Mahmood (1972), *op.cit*, h. 170

⁷⁵ Lihat juga peruntukan ss. 3, *the Muslim Personal Law (Shari'at) Application Act, 1937*. Tahir Mahmood (1972), *op.cit*, h. 170; David Pearl and Werner Menski (1998), *op.cit*, h. 41

Application Act, 1937 tidak berbidangkuasa untuk memansuhkan amalan adat ini.⁷⁶ Keadaan ini berlarutan sehinggalah seksyen 2, *West Punjab Muslim Personal Law (Shariat) Application Act 1948* memperuntukkan bahawa semua persoalan pusaka dan wasiat termasuk mengenai tanah-tanah pertanian, hendaklah berdasarkan kepada hukum Syarak sekiranya pihak yang terlibat adalah beragama Islam tetapi undang-undang ini tidak berkuatkuasa kebelakang.⁷⁷ Manakala peruntukan di Jammu dan Kashmir melalui Akta 1977 memperuntukkan bahawa sekiranya orang Islam di sana tidak memilih untuk memakai prinsip Islam di dalam pentadbiran pusaka atau wasiat, maka undang-undang yang diterimapakai adalah undang-undang adat.⁷⁸

Di Pakistan juga, peruntukan *West Pakistan Muslim Personal Law (Shariat) Application Act 1962* masih tertakluk kepada undang-undang adat iaitu waris wanita tidak mempusakai hartanah. Setelah penggubalan Perlembagaan Republik Islam Pakistan pada tahun 1980, Mahkamah Syariah Persekutuan telah diberi kuasa untuk membatalkan mana-mana peruntukan yang bercanggah dengan hukum Syarak.⁷⁹ Justeru dalam kes *Ghulam Ali lawan Ghulam Sarwar Naqvi (1990)*,⁸⁰ mahkamah telah menolak tindakan untuk menyekat waris wanita daripada mewarisi sebidang tanah kerana bertentangan dengan prinsip Islam. Hujah waris lelaki bahawa waris wanita telah mendapat perbelanjaan majlis perkahwinan dan tanggungan perbelanjaan kehidupan (*relinquishment claims*) juga telah ditolak oleh mahkamah kerana bertentangan dengan polisi awam. Namun begitu, di dalam kes-kes hartanah yang mempunyai hak pemilikan terhad, undang-undang *West Pakistan Muslim Personal Law (Shariat) Act (Amendment) Ordinance 1983 (XIII tahun 1983)* masih memperuntukkan bahawa waris lelaki akan dianggap terus memegang hak milik tersebut berdasarkan kesan kebelakang. Oleh kerana itu di dalam kes *Amir Afzal lawan Ghulam Haider (1993)*,⁸¹ mahkamah telah gagal menimbang hak ‘*‘aşabah bi-ghayrih* waris perempuan apabila mewarisi bersama waris lelaki yang setaraf.⁸²

---

⁷⁶ Ateeque Khan (1995/96), *op. cit.*, hh. 139, 142; Ahmad Ali (1994), *op. cit.*, h. 99; David Gilmartin (1988), *op. cit.*, hh. 53-57; David Pearl and Werner Menski (1998), *op. cit.*, h. 43

⁷⁷ David Pearl and Werner Menski (1998), *op. cit.*, h. 43; Rashida Patel (1979), *op. cit.*, h. 138

⁷⁸ J. Brugman (1969), “The Islamic Law of Succession”, *Essays on Oriental Laws of Succession*, Leiden: E. J. Brill, h. 90; Ateeque Khan (1995), *op. cit.*, h. 139; David Pearl and Werner Menski (1998), *op. cit.*, hh. 41, 445

⁷⁹ Riazul Hasan Gilani, *op. cit.*, hh. 340, 342

⁸⁰ [1990] P.L.D. S.C. 1; Ahmad Ali (1994), *op. cit.*, h. 99

PEMBAHARUAN UNDANG-UNDANG UNTUK WANITA

Berdasarkan senario penyisihan pusaka untuk wanita di atas, pembaharuan undang-undang berhubung hukum pusaka Islam pada hari ini adalah sangat penting bagi menjamin hak waris wanita dalam pusaka. Walaupun peruntukan pusaka wanita telah dinaskan dengan jelas dalam al-Quran dan al-Hadith, namun penyelewengan masyarakat semasa boleh menyebabkan hak waris masih terabai. Justeru, peruntukan hukum syarak yang mempunyai bidangkuasa undang-undang (*statutory provision*) adalah sangat wajar diaplikasi dalam masyarakat kini sebagai kawalan daripada tindakan manusia yang cuba mengabaikan tanggungjawab syarak. Negara Sudan adalah negara yang mula-mula sekali menggubal peruntukan pusaka Islam dalam bentuk undang-undang substantif melalui *Sudan Judicial Circular, No. 26 of 1925*. Kemudian diikuti oleh Mesir pada tahun 1943 dan seterusnya merebak ke sebahagian besar negara Islam sehingga hari ini.

Menyentuh kepada pembaharuan undang-undang pusaka untuk wanita, Tunisia dan Iraq telah menjadikan anak perempuan atau cucu perempuan daripada anak lelaki yang bersendirian mendapat satu perdua secara *farū'* dan satu perdua lagi secara *radd bi-al-raḥm*⁸³ melalui pembaharuan undang-undang mereka pada tahun 1959⁸⁴ dan 1963 masing-masing. Waris wanita ini seolah-olah mewarisi secara *'aṣabah bi al-nafs* dan berkuasa menghalang waris *ḥawāsyī* (saudara) daripada pusaka. Berdasarkan hadith yang diriwayatkan daripada al-Sya'bi, waris *furū'* wanita sama ada anak perempuan atau cucu perempuan berkuasa untuk menghabiskan pusaka sekiranya bersendirian sekalipun tiada saudara perempuan.⁸⁵ Keputusan yang sama pernah diputuskan di Indonesia pada tahun 1995 apabila hakim Pengadilan Tinggi menolak kes rayuan dari Mataram dan memberikan anak perempuan tunggal si mati mewarisi kesemua harta pusaka. Keputusan ini berdasarkan tafsiran "*walad*" oleh

---

⁸¹ P.L.D [1993] PESH 117

⁸² Ahmad Ali (1994), *op.cit*, h. 95

⁸³ Asaf A. Fyzee (1969), *op.cit*, h. 97; Abdullahi A. An-Na'im (2002), *op.cit*, h. 114; Yann Richard (1991), *Shi'ite Islam Polity, Ideology and Creed*, Antonio Nevill (transl.), Oxford UK: Blackwell, h. 152

⁸⁴ Perkara 143, Tunisian Law of Personal Status, Addendum of 1959; Muḥammad al-Ḥabīb al-Syarīf (1999), *al-Rasīd al-Qānūni li Ḥuqūq al-Mar'ah fi Tūnis*, Tūnis: Matba'ah Sanbakat, h. 154, 223; Naziha Lakehal-Ayat (t.t.), *al-Mar'ah al-Tūnisiyyah wa Makānatuhā fi al-Qānūn al-Wa'ī*, Tūnis: Dār al-'Amāl, h. 11; N. J. Coulson (1966), *op.cit*, h. 7; N. J. Coulson (1969), *op.cit*, h. 98; Mustapha Fadel (1964), *op.cit*, hh. 61-62

⁸⁵ Rujuk *Sunan al-Dārimī*, Kitāb al-Farā'id, Bāb Qawl 'Alī wa 'Abd Allāh wa Zayd fi Radd, Hadith No. 2820

Ibn ‘Abbās yang meliputi anak lelaki ataupun perempuan.⁸⁶ Menurut Herbert dan Anderson, terdapat kecenderungan untuk mengikuti pandangan yang dipegang oleh Mazhab Syī‘ah ini di kalangan anggota masyarakat khususnya bagi mereka yang hanya mempunyai anak perempuan supaya harta pusaka keluarga tidak berpindah ke tangan keluarga jauh.⁸⁷

Di samping hak wanita ke atas pusaka dijamin, penggubalan undang-undang juga memberikan hak khusus kepada waris wanita (isteri) ke atas wang pencen, mas kahwin dan *dowri*. Sebagai contoh, undang-undang di Mesir 1971⁸⁸ dan Zanzibar 1990 memperuntukkan isteri berhak ke atas wang pencen suami.⁸⁹ Di India pula, isteri berhak untuk menuntut bahagian mas kahwin yang masih dihutang oleh bekas suaminya daripada harta peninggalan yang masih belum dibahagikan.⁹⁰ Manakala di Pakistan, peruntukan *Pakistan Dowry and Bridal Gifts (Restriction) Act 1976* mengecualikan harta pusaka daripada dianggap sebahagian daripada *dowri*.⁹¹ Pengecualian ini dapat melindungi waris wanita daripada diskriminasi pusaka akibat *dowri* yang telah diterima oleh mereka.⁹² Seterusnya di Libya, penggubalan *Law on Protection of Women’s Right to Inheritance 1959* memperuntukkan hukuman jenayah kepada sesiapa yang menyekat hak pusaka wanita.⁹³ Jelasnya, penggubalan undang-undang terbaru melindungi hak pusaka wanita bukan sahaja di bawah undang-undang sivil malah juga di bawah undang-undang jenayah.

⁸⁶ Kes No. 86/1994, *Mimbar Hukum* 30, 1997, h. 150. Lihat J. R. Bowen (2003), *op.cit.*, hh. 195-197; lihat juga Mark Cammack (2002), *op.cit.*, h. 298

⁸⁷ Herbert J. Liebesny (1975), *op.cit.*, h. 191-192; J. N. D. Anderson (July 1963), *op.cit.*, h. 1026; N. J. Coulson (1969), *op.cit.*, h. 32-33; J. Schacht (1964), *op.cit.*, h. 109

⁸⁸ Undang-undang No. 62 tahun 1971

⁸⁹ Abdullahi A. An-Na‘im (2002), *op.cit.*, h. 162; Jill Grime (Sept. 1997), “Women and Children in Zanzibar – A Review of the Law”, *Consultancy Report to UNICEF Sub-Office*, 26 Sept. 1997

⁹⁰ N. J. Coulson (1964), *op.cit.*, h. 165; Tahir Mahmood (1982), *op.cit.*, hh. 141-144

⁹¹ *Dowri* ialah “any property or valuable security given or agreed to be given at the time of marriage or at any time before or after the marriage as consideration for the marriage”. Lihat seksyen 4, *Indian Dowry Prohibition Act 1961* dalam *I.C.L.Q.* (1987), No. 4, v. VII, h. 322

⁹² Perkara 2 (b), Akta 43 tahun 1976 (pindaan oleh Ordinan 36 tahun 1980)

⁹³ Perkara 1 dan 5, Undang-undang 6/1959. Tahir Mahmood (1995), *Statutes of Personal Law in Islamic Countries – History, Texts and Analysis*, 2nd Edition, New Delhi: India & Islam Research, h. 150; Jamila Hussain (1999), *op.cit.*, h. 112; Suleiman Kumo (1981-1984), “Some Aspects of the Status of Women under Islamic Law”, *Journal of Islamic and Comparative Law*, v. 11-14, Nigeria: Legal Studies, Ahmadu Bello University, h. 8; Roy R. Anderson, *et al.*

Di samping pembaharuan ini, terdapat juga beberapa tuntutan yang melampau hukum syarak yang cuba diterapkan dalam masyarakat semasa. Sebagai contoh, gerakan emansipasi wanita berdasarkan pengaruh barat pernah berlaku pada tahun 1923 di Mesir apabila para penyokong *Egyptian Feminist Union* bersama masyarakat Kristian (*Copts*) dan Sosialis menuntut pembahagian harta pusaka secara sama rata di antara waris lelaki dan wanita.⁹⁴ Mereka mendakwa bahawa prinsip pembahagian *al-farā'i* yang bersifat *unequal gender distribution* sebagai ketinggalan zaman (*anachronism*) dan tidak sesuai lagi pada zaman moden. Mereka berpendapat prinsip tersebut perlu dikaji semula lebih-lebih lagi golongan wanita kini sudah banyak berubah sehingga mampu mencari nafkah sendiri dan menyara keluarga setaraf dengan kemampuan lelaki.⁹⁵ Kesan gerakan ini menyebabkan seorang rakyat Mesir iaitu Aminah Hanim Afandi yang meninggal dunia pada tahun 1931 telah memberikan bahagian yang sama rata ketika melakukan wasiat untuk dua orang anak perempuan dan anak lelakinya.⁹⁶

Pengaruh yang sama pernah berlaku di Turki pada tahun 1926,⁹⁷ Iraq pada tahun 1959⁹⁸ dan Somalia pada tahun 1975⁹⁹ apabila undang-undang pusaka yang digubal telah memperuntukkan prinsip sama rata kepada waris lelaki dan perempuan. Penggubalan ini jelas bercanggah dengan ayat "*lelaki mendapat dua bahagian*

(1987), *Politics and Change in the Middle East - Sources of Conflict and Accomodation*, 2nd Edition, New Jersey: Prentice-Hall, h. 38

⁹⁴ Margot Badran (1995), *Feminist, Islam and Nation – Gender and the Making of Modern Egypt*, New Jersey: Princetown University Press, h. 134; Ziadeh, *Lawyers, the Rule of Law and Liberalism*, h. 126; Rasyīd Rīdā, *al-Manār* 30, No. 9 (1930), hh. 698-709

⁹⁵ Margot Badran (1995), *op. cit.*, h. 134; Lihat juga *al-Ahrām*, Dec. 28, 1928; dan Syarahan oleh Saiza Nabarawi di University Women's Club di Cairo, pada 23 Februari 1931

⁹⁶ Margot Badran (1995), *op. cit.*, h. 134

⁹⁷ Perkara 439, *The Turkish Civil Code of 1926*. N. J. Coulson (1964), *op. cit.*, h. 152, 162; Anwār Aḥmad Qadrī (1963), *op. cit.*, hh. 314, 316, 320

⁹⁸ Perkara 74, *Iraqi Code of Personal Status*, No. 188/1959. Ia digubal pada 30/12/1959; rujuk juga Perkara 1187-1199 *Iraqi Civil Code*. Jamal J. Nasir (1990), *op. cit.*, h. 33; Herbert J. Liebesny (1975), *op. cit.*, h. 191; Anderson (July 1963), *op. cit.*, h. 1026; N. J. Coulson (1964), *op. cit.*, h. 222; Jamal J. Nasir (1990), *op. cit.*, h. 34; Tahir Mahmood (1972), *op. cit.*, h. 288; Mustapha Fadel (1964), *op. cit.*, h. 61; Mohd Ridzuan Awang (1995), *op. cit.*, h. 53

⁹⁹ Perkara 158 Kod Undang-undang Keluarga Somalia 1975. Manakala isteri akan mendapat separuh atau satu perempat sekiranya tiada zuriat. Tahir Mahmood (1982), *op. cit.*, h. 263-266; David Pearl & Werner Menski (1998), *op. cit.*, h. 473; Abdullahi A. An-Na'īm (1990), *op. cit.*, h. 176; Abdullahi A. An-Na'īm (2002), *op. cit.*, h. 82; Norman Anderson (1976), *op. cit.*, h. 192

pusaka wanita” atau “wanita mendapat separuh daripada pusaka lelaki”.¹⁰⁰ Bagaimanapun, Abdul Karim Qasim selaku Presiden Iraq pada waktu itu mempertahankan pemberian sama rata ini dan berpandangan ayat “يُوصِيكُم” itu bukanlah satu “perintah” tetapi hanya “galakan”.¹⁰¹ Penggubalan ini adalah merupakan kesan gerakan sekularisasi yang berlaku di Turki. Terdapat percubaan untuk menerapkan prinsip “sama rata” ini di Ghana pada tahun 1961, Uganda pada tahun 1964, Kenya pada tahun 1968¹⁰² dan Indonesia pada tahun 1991 tetapi mendapat bantahan hebat di kalangan orang-orang Islam.¹⁰³

Dalam hal ini, orang Islam tiada hak untuk mencipta peraturan untuk mereka sendiri melainkan atas petunjuk daripada Allah SWT. Sebagaimana telah dibincangkan sebelum ini, nas berhubung pusaka adalah jelas kepada lelaki dan wanita dan mereka mendapat hak masing-masing berdasarkan ketetapan dan hikmah yang diketahui oleh Allah SWT. Perlu diketahui bahawa keadilan dalam Islam adalah meletakkan sesuatu pada tempatnya, bukan bermaksud sama rata atau beri sama banyak. Justeru, walaupun wanita menerima pusaka kurang dari lelaki tetapi hakikatnya harta pusaka yang diterima itu akan menjadi hak milik peribadi seseorang wanita sepenuhnya. Mereka tidak perlu menyerahkannya kepada suami atau anak-anaknya, sedangkan lelaki menerima pusaka bukan hanya untuk dirinya tetapi juga perlu menggunakan harta tersebut sebagai nafkah untuk isteri dan anak-anaknya. Sesungguhnya hak dari Allah yang paling tepat, yang akan mendatangkan kebaikan bagi individu dan masyarakat dalam kehidupan dunia. Allah SWT ada berfirman dalam ayat 216 surah al-Baqarah yang bermaksud :

“(Dan) mungkin kamu membenci sesuatu, padahal ia amat baik bagimu, dan mungkin kamu menyukai sesuatu, padahal ia amat buruk bagimu, Allah mengetahui sedang kamu tidak mengetahui”.

KESIMPULAN

Keistimewaan hak wanita dalam Islam adalah Islam mengiktiraf wanita untuk mendapat pusaka secara tersurat dan diutamakan melalui bahagian *farḍu* yang ditetapkan syarak.

---

¹⁰⁰ Mohd Daud Bakar (1997), *op.cit*, hh. 41-42

¹⁰¹ S. H. Amin (1989), *op.cit*, h. 458

¹⁰² Norman Anderson (1976), *Law Reform in the Muslim World*, University of London: the Athlone Press, hh. 204, 209, 210

¹⁰³ Mark Cammack (2002), *op.cit*, h. 306; Mark Cammack (1999), “Inching Toward Equality: Recent Developments in Indonesian Inheritance Law”, *Indonesian Law and Administration Review*, j. 5 No. 1, The Netherlands: The Van VollenHoven Institute, hh. 35-37

Terdapat 8 daripada 11 orang waris yang menerima pusaka secara *farḍu* adalah daripada kalangan waris wanita. Sebahagian waris wanita juga menerima *'aṣabah* di mana mereka akan turut menerima pusaka bersama waris lelaki yang setaraf melalui *'aṣabah biḡhayriḡ* dan menerima pusaka bersama waris wanita yang lebih tinggi bagi mengenakan dua pertiga pusaka melalui *'aṣabah ma'a ḡhayriḡ*. Pewarisan wanita melalui beberapa bentuk pusaka ini menonjolkan keprihatinan Islam kepada mereka dan keutamaan penjagaan *maṣlahah* mereka berbanding lelaki. Waris lelaki lebih banyak diberikan pusaka secara *'aṣabah* iaitu mereka mewarisi daripada baki dan sekiranya tiada baki maka tiadalah pusaka. Namun keadaan ini tidak menyulitkan bagi seorang lelaki kerana mereka bebas mencari pekerjaan dan nafkah tanpa tertakluk kebenaran keluarga atau isteri. Keadaan yang sebaliknya berlaku kepada wanita jika mereka tidak dapat mewarisi kerana mereka adalah golongan yang sentiasa berada di bawah kawalan lelaki (perwalian) dan ini menyulitkan tindak tanduk bebas yang perlu dilakukan. Oleh itu, hak yang diberikan oleh hukum syarak kepada wanita ini merupakan sesuatu yang sangat bernilai dan mempunyai hikmah yang sangat besar kepada keutuhan ekonomi keluarga.

Perkembangan pembaharuan undang-undang yang berlaku di beberapa negara Islam jelas menunjukkan bahawa kaum wanita diberi jaminan dan kawalan undang-undang yang ketat bagi memastikan kebajikan mereka terpelihara. Keperluan kepada penggubalan undang-undang bertulis yang mempunyai kuasa perundangan ini sangat penting supaya setiap pihak tidak memandang rendah perintah hukum syarak. Ia boleh menjadi satu bentuk "kawalan" yang sangat berguna kepada manusia yang cuba engkar kepada tanggungjawab sesama manusia khususnya kaum wanita dan mereka yang lemah. Pada masa yang sama menjamin harta keluarga dapat dikembangkan kepada anggota generasi dengan lebih maksimum dan dalam bentuk pengagihan yang terbaik. Sesungguhnya syariat diwahyukan untuk kebaikan manusia dan terpulang kepada individu manusia untuk melaksanakan pengurusan pembahagian pusaka yang berkesan.

